

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium
otsus
algtekst
18.12.2012
RT I, 20.12.2012, 24

1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse § 57 lõike 1 koostoimes sama seaduse lisaga 1 ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lõike 1 esimese lause põhiseaduslikkuse kontroll

Vastu võetud 18.12.2012

RIIGIKOHUS

PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-4-1-25-12
Otsuse kuupäev	18. detsember 2012
Kohtukoosseis	Eesistuja Märt Rask, liikmed Henn Jõks, Ott Järvesaar, Lea Kivi ja Jüri Põld
Kohtuasi	1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse § 57 lõike 1 koostoimes sama seaduse lisaga 1 ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lõike 1 esimese lause põhiseaduslikkuse kontroll
Menetluse alus	Harju Maakohtu 8. oktoobri 2012. aasta määrus tsiviilasjas nr 2-12-14676
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

1. Tunnistada, et riigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 25.06.2012, 3) § 57 lõige 1 koostoimes lisaga 1 olid Harju Maakohtu 8. oktoobri 2012. aasta määruse tegemise ajal põhiseadusega vastuolus osas, milles tsiviilasjas hinnaga üle 319 558 euro 24 sendi kuni 383 469 eurot 89 senti tuli hagiavalduselt tasuda riigilõivu 14 060 eurot 56 senti.

2. Jätta läbi vaatamata Harju Maakohtu taotlus kontrollida tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lõike 1 esimese lause põhiseaduslikkust.

ASJAOLUD, MENETLUSE KÄIK JA KOHTU MÄÄRUS

1. Tsiviilasjas nr 2-12-14676 esitas Roosaare Turismitalu OÜ 12. aprillil 2012 Harju Maakohtule hagiavalduse J. Šuba vastu võla nõudes. Lisaks esitas hageja menetlusabi taotluse, milles taotles alternatiivselt riigilõivu tasumisest vabastamist, riigilõivu vähendamist kohtu arvanägemisel mõistliku suuruseni või riigilõivu osamaksetena tasumise võimaldamist. Hageja leidis, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 183 lõige 1 piirab ebaproportsionaalselt loetelust välja jäänud eraõiguslike juriidiliste isikute võimalust oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse pöörduda olukorras, kus kaebeõiguse teostamist piirava kõrge riigilõivu tasumine käib isikul üle jõu.

2. Maakohus jättis 16. mai 2012. aasta kohtumäärusega menetlusabi taotluse rahuldamata, kuivõrd kohtu hinnangul ei saanud eeldada hageja kavandatava menetluses osalemise edukust.

3.Tallinna Ringkonnakohus tühistas 21. juuni 2012. aasta kohtumäärusega maakohtu määruse ja saatis asja tagasi maakohtule menetlusabi taotluse lahendamiseks.

4.Harju Maakohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata 1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse (RLS) § 57 lõike 1 ja lisa 1 osas, milles tsiviilasjas hinnaga üle 319 558 euro 24 sendi kuni 383 469 eurot 89 senti tuli hagiavalduselt tasuda riigilõivu 14 060 eurot 56 senti.

5.Lisaks tunnistas maakohus põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata TsMS § 183 lõike 1 esimese lause osas, milles see välistab menetlusabi andmise tsiviilkohtumenetluses hagiavalduselt riigilõivu, mille tasumine oli ette nähtud 1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud RLS § 57 lõikes 1 koostoimes selle lisaga 1, tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks sättes nimetatud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule.

6.Maakohtul tekkis hageja menetlusabi taotluse lahendamisel kahtlus, et RLS § 57 lõikes 1 koostoimes lisaga 1 ette nähtud ulatuses riigilõivu tasumise kohustus hagi esitamisel ning menetlusabi piirang võivad olla vastuolus PS § 15 lõikega 1. Juhul kui TsMS § 183 lõikes 1 sisalduv keeld anda eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusabi oleks põhiseadusega vastuolus, oleks kohtul võimalik kaaluda hagejale menetlusabi andmist. Kui riigilõivu suurust määravad sätted oleksid vastuolus põhiseadusega, peaks kohus otsustama menetlusabi andmise muu riigilõivusumma osas. Menetlusabi taotluse lahendamise lõpptulemus võib sõltuda sellest, kui suurt riigilõivu on hageja kohustatud tasuma.

7.Riigikohtu üldkogutunnistas 6. märtsi 2012. aasta otsuses asjas nr 3-2-1-67-11 põhiseadusvastaseks kuni 31. detsembrini 2010 kehtinud riigilõivu 220 000 eurot (14 060 eurot 56 senti). Riigilõivud püsisid samas määras alates 1. jaanuarist 2009 kuni 30. juunini 2012 hoolimatavääringust, milles need olid märgitud. Seetõttu lähtus maakohus üldkoguotsusest ja leidis, et hagejal tasuda tulnud riigilõiv ei olnud menetlusökoonomia ega õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgidelt vajalik abinõu ning oli seega põhiseaduse vastane. Maakohus määras kehtivariigilõivuseaduse alusel hagilt tasutavaks riigilõivuks 2700 eurot. Sellineriigilõiv on objektiivselt põhiseaduspärane, kuid ka seda ei pruugi hagejal olla subjektiivselt majanduslikult võimalik tasuda. Seetõttu tuleb kontrollida, kas hagejale menetlusabi andmise mittevõimaldamine lõivu tasumisest osaliselt või täielikult vabastamiseks on põhiseaduspärane.

8.Menetlusabi andmise välistamine TsMS § 183 lõike 1 esimeses lauses nimetatud Eesti eraõiguslikele juriidilistele isikutele ei ole menetlusosaliste õigusemõistmise kulutustekandmisest osavõtu eesmärgil vajalik abinõu, kuna sama tulemuse annab riigilõivu osamaksetena tasumine, mis on samas isikule vähem koormav. Menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks pole tegemist mõõduka abinõuga. Riigilõivud ja menetlusabi on ühe süsteemi osad. Kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivumäärad olid võrdlemisi kõrged, piirates oluliselt isikute kohtuspeordumist. Eraõiguslikele juriidilistele isikutele peab olema tagatud tegelik võimalus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda. Olukorras, kus üldineriigilõivude tase oli kõrge, oleks tulnud vältimatult võimaldada menetlusabivähemalt hagiavalduselt esitatavate riigilõivude tasumiseks kõigile Eestieraõiguslikele juriidilistele isikutele. Arvestades 30. juunini 2012 kehtinud lõivusüsteemi, luges kohus hagiavalduselt riigilõivu tasumiseks menetlusabisaamise võimaluse puudumise Eesti eraõiguslike juriidiliste isikute jaoks ebamõeldukaks.

9.Lahendades hagejamenetlusabi taotlust, hindas maakohus, et hageja täidab TsMS § 181 lõiget 1 ja 2 ning § 182 lõike 2 sätestatud menetlusabi saamiseks vajalikud nõuded. Kohus leidis aga, et praegu esineb TsMS § 183 lõike 2 piirangmenetlusabi andmisele, kuna saab eeldada, et Roosaare Turismitalu OÜ osanikud saavad menetluskulud kanda. Harju Maakohus rahuldab siiski osaliselt hagejamenetlusabi taotluse, määrates TsMS § 181 lõike 31 alusel menetlusabi korras, et hageja võib tasuda riigilõivu osamaksetena. Arvestades, et on piisav aluseeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas, piirab 2700 euro suuruseriigilõivu korruga tasumine ebamõistlikult hageja õigust pöörduda kohtusse. Kohus lisas, et otsustab hagi menetluse võtmise pärast riigilõivu esimeseosamakse laekumist.

Harju Maakohtu määrus jõudis Riigikohtusse 9. oktoobril 2012.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

10. Riigikogu arvamuse on esitanud põhiseaduskomisjon, kes leiab, et alama astme kohtutes kohaldamata jäetud RLS § 57 lõikest 1 koostoimes RLS lisaga 1 tulenevad riigilõivumäärad on põhiseadusega vastuolus.

11. TsMS § 183 lõike 1 esimese lause kohta on Riigikogu seisukohal, et vastuolu põhiseadusega võib esineda vaid juhul, kui käsitleda nimetatud sätet koostoimes enne 1. juulit 2012 kehtinud riigilõivumääradega. Riigikogu leidis, et eraldivõetuna ei ole TsMS § 183 lõike 1 esimene lause põhiseaduse vastane, kuna riigilõiv on õigus otsustada ise, kellele ta menetlusabi annab. Arvestades riigi piiratud ressursse, eelistatakse isikuid, kes menetluskulude kandmise tõttu satuksid toimetulekuraskustesse. Seetõttu ei ole riik võimaldanud äriühingutele menetlusabi anda, v.a pankrotivõlgnikud.

12. Roosaare Turismitalu OÜ leiab, et Harju Maakohus on põhjendatult jätnud riigilõivuseaduse sätted kohaldamata ja tunnistanud põhiseadusega vastuolus olevaks. Roosaare Turismitalu OÜ leiab lisaks, et Harju Maakohus on põhjendatult jätnud vastavas osas kohaldamata ja tunnistanud põhiseadusega vastuolus olevaks TsMS § 183 lõike 1 esimese lause.

13. Roosaare Turismitalu OÜ leidis, et Riigikohtu üldkogu järeldus 12. aprilli 2011. aasta otsuses asjas nr 3-2-1-62-10, mille kohaselt ei saa pidada regulatsiooni, mis välistab Eestieraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusabi andmise tsiviilkohtumenetluses apellatsioonkaebuselt ettenähtud riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks, mõõdukaks abinõuks menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks jaselline piirang kahjustab isikule põhiseadusega antud kaebeõigust ning on seegavastuolus põhiseadusega, kohaldub analoogselt apellatsiooni esitamise ka hagiavalduse esitamisel.

14. J. Šuba Riigikohtule arvamust ei esitanud.

15. Õiguskantsler leiab, et asjassepuutuvad riigilõivuseaduse sätted on põhiseadusega vastuolus. TsMS § 183 lõike 1 esimese lause kohta asus õiguskantsler seisukohale, et nimetatud säte on vastuolus põhiseadusega vaid koostoimes enne 1. juulist 2012 kehtinud riigilõivu määradega. Õiguskantsleri hinnangul ei ole TsMS § 183 lõike 1 esimese lause vastuolus põhiseadusega koostoimes maakohu määratud riigilõivumääraga, mis vastab alates 1. juulist 2012 kehtima hakanud riigilõivumääradele.

16. Õiguskantsler rõhutas, et ei pea probleemivabaks madalama astme kohtute praktikat määrata ise uusriigilõivu määr; seda eriti nendel juhtudel, kui tekib kahtlus kohtu määratud uue riigilõivu määra põhiseaduspärasuses (nt juhul, kui see erineb märkimisväärselt alates 1. juulist 2012 jõustunud, varasemaga võrreldes tunduvalt väiksemast riigilõivu määrast või määrast, mille suuruse on Riigikohus varem lugenud ülemäära kõrgeks).

17. Justiitsminister leidis, et kohtus põhiseaduse vastaseks tunnistatud sätted on põhiseaduspärased. Justiitsminister toob välja, et riigilõivuseaduse lisas Isättestatud riigilõivumääradega sooviti need tsiviilasjade lahendamisel muutatavalt kulupõhiseks. Tulenevalt asjaolust, et tsiviilkohtumenetluses on kohtu rolliks õiguskaitse, õigusemõistmine ja õigusrahu pakkumine omavahel kokkuleppele mitte jõudnud poolte vahel, tuleb lugeda põhjendatukstsiiviilvaidlustega seotud kulude katmise kohtuasja poolte kohtukuludega, selle asemel, et asetada see koormis maksumaksjaile.

18. TsMS § 183 lõike 1 esimese lause kohta leidis justiitsminister, et ettevõtlusvabadus ei tähendariigi poolt ettevõtjale vahendite andmist ärihuvides peetavate kohtuvaidlustepidamiseks. Ettevõtjal on vabadus kujundada oma tegevust ja saada omategevuselt tulu, et vajadusel pöörduda kohtusse enda õiguste ja vabadustekaitseks.

19. Rahandusminister enda seisukohti ei esitanud.

VAIDLUSTATUD SÄTTED

20. Riigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 25.06.2012, 3) § 57 „Hagiavalduse, avalduse ja kaebuse läbivaatamine“

„(1) Hagiavalduse esitamisel tasutakse riigilõivu lähtuvalt hagi hinnast käesoleva seaduse lisa 1 järgi või kindla summaga.“

21. Lisa 1 riigilõivuseaduse juurde „RIIGILÕIVU TÄISMÄÄRAD AVALDUSE ESITAMISE EESTSIIVIILKOHTUMENETLUSES“ (1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012)

Tsiviilasja hind kuni, k.a	Riigilõivu täismäär
319 558,24	12 782,32
383 469,89	14 060,56

22. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (RT I 2005, 26, 197; RT I, 04.07.2012, 1) § 183 „Juriidilisele isikule ja pankrotivõlgnikule menetlusabi andmise piirangud“

„(1) Juriidilistest isikutest võib menetlusabi oma eesmärkide saavutamiseks taotleda üksnes tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja kantud või sellega võrdsustatud mittetulundusühing või sihtasutus, mille asukoht on Eestis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, kui taotleja põhistab, et ta taotleb menetlusabi keskkonnakaitse või tarbijakaitse valdkonnas või muud ülekaalukat avalikku huvi arvestades paljude inimeste seadusega kaitsstud õiguste võimaliku kahjustamise vältimiseks ja ta ei suuda eeldatavasti menetluskulusid oma vara arvel katta või suudab neid tasuda üksnes osaliselt või osamaksetena. Muule välismaisele juriidilisele isikule antakse menetlusabi üksnes välislepingu alusel.“

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

23. Harju Maakohustunnistas tsiviilasjas nr 2-12-14676 määruskaebust lahendades põhiseadusegavastuolus olevaks ja jättis kohaldamata 1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse § 57

lõike 1 ja lisa 1 osas, millestsiiviilasjas hinnaga üle 319 558 euro 24 sendi kuni 383 469 eurot 89 senti tuli hagiavalduselt tasuda riigilõivu 14 060 eurot 56 senti. Nimetatud riigilõivuseaduse sätted olid maakohtu jaoks põhiseaduslikkusejärelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lõike 2 esimese lause mõttesasjassepuutuvateks säteteks, kuna lõivu tasumise kohustus ja suurust vastatakse nende õigusnormide alusel. Seega sõltuvad menetlusosaliste õigused ja kohustused vahetult küsimusest, kas vaidlustatud riigilõivuseaduse sätted on põhiseaduspärased või mitte.

24. Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tunnistas 18. oktoobri 2012. aastaotsuses asjas nr 3-4-1-15-12, et riigilõivuseaduse § 57 lõige 1 koostoimeslisaga 1 (1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud redaktsioonis) oli põhiseadusega vastuolus osas, milles tsiviilasjas hinnaga üle 319 558 euro 24 sendi kuni 383 469 eurot 89 senti tuli hagi esitamisel tasuda riigilõivu 14 060 eurot 56 senti. Seetõttu pole vaja korratapõhjust asjassepuutuvate riigilõivuseaduse sätete vastuolu kohtapõhiseadusega.

25. Harju Maakohus jättis 8. oktoobri 2012. aasta määrusega kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivu määra 14 060 eurot 56 senti kohaldamata ning määras tasumisele kuuluvaks riigilõivuks 2700 eurot. Seejärel leidis maakohus, et ka 2700 euro suuruse riigilõivutasumise kohustus ei pruugi hagejale olla subjektiivselt majanduslikult võimalik, ning hindas hageja võimalust saada selle riigilõivu tasumiseks menetlusabi. Kohus kohaldas TsMS § 181 lõikeid 1 ja 2, § 182 lõike 2 punkti 2 ja § 183 lõiget 2. Maakohus otsustas, et hagejale tuleb TsMS § 181 lõike 3¹ alusel võimaldada menetlusabi korras tasuda 2700 euro suurune riigilõiv osamaksetena.

26. Sellele lisaks kontrollis maakohus TsMS § 183 lõike 1 põhiseaduslikkust koostoimes kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse alusel määratud ja maakohtupõhiseaduse vastaseks tunnistatud ning kohaldamata jäetud 14 060 euro 56 sendi suuruse riigilõivuga. Harju Maakohus tunnistas 8. oktoobril 2012 tsiviilasjas nr 2-12-14676 tehtud määruse resolutsiooni punktis 2 põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata TsMS § 183 lõike 1 esimese lause osas, milles see välistab menetlusabi andmise tsiviilkohtumenetluses hagiavaldusel riigilõivu, mille tasumine oli ette nähtud RLS § 57 lõikega 1 koostoimes lisaga 1 (1. jaanuarist 2011 kuni 30. juuni 2012 kehtinud redaktsioonis), tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks sättes nimetatud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule.

27. PSJKS § 9 lõike 1 ning § 14 lõike 2 kohaselt on esimese ja teise astme kohtutel õigus kohtuotsuse või määruse alusel algatada ning Riigikohtul selliselt algatatud põhiseaduslikkusejärelevalve menetlust läbi viia vaid konkreetse kohtuasja lahendamisel asjassepuutuva normi suhtes (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalvekolleegiumi 25. novembri 2003. aasta otsus asjas nr 3-4-1-9-03, punkt 11). Asjassepuutuv on norm, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega ehk kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korralotsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavuse korral (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkusejärelevalve kolleegiumi 22. detsembri 2009. aasta määrus asjas nr 3-4-1-27-09, punkt 15).

28. Maakohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ning jättis hageja suhtes kohaldamata 30. juunini 2012 kehtinud RLS § 57 lõike 1 ja lisa 1 järgse riigilõivu määra. Kohus kohaldas teist riigilõivu ja kaalus selle tasumiseks menetlusabi andmist. Järelikult ei ole kohtuasja lahendamisel tähtis ega mõjuta menetlusosaliste õigusi TsMS § 183 lõike 1 esimese lause põhiseadusele vastavus osas, milles see välistas menetlusabina Eesti eraõigusliku juriidilise isiku täieliku või osalise vabastamise riigilõivu tasumisest määras, mis kehtis 30. juunini 2012. Seetõttu ei ole TsMS § 183 lõike 1 esimene lause Harju Maakohustus põhiseaduse vastaseks tunnistatud osas praeguses asjas asjassepuutuv sätte.

29. Kui sätte ei ole asjassepuutuv, pole kohtulahendiga algatatud konkreetne normikontroll lubatav ning TsMS § 183 lõike 1 esimese lause kontrollimise taotlus tuleb jätta PSJKS § 11 lõike 2 alusel läbi vaatamata (vt nt Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 22. detsembri 2009. aastamäärus asjas nr 3-4-1-27-09, punkt 14).

30. Kolleegium tunnistas PSJKS § 15 lõike 1 punkti 5 alusel, et 1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 25.06.2012, 3) § 57 lõige 1 koostoimes lisaga 1 olid Harju Maakohutu 8. oktoobri 2012. aasta määruse tegemise ajal põhiseadusega vastuolus osas, milles tsiviilasjas hinnaga üle 319 558 euro 24 sendi kuni 383 469 eurot 89 senti tuli hagiavalduselt tasuda riigilõivu 14 060 eurot 56 senti.

Märt Rask, Henn Jõks, Ott Järvesaar, Lea Kivi, Jüri Põld